

129. *Cytisus ratisbonensis* Schaeff. — Szczodrzeniec rozesłany

C. ratisbonensis jest gatunkiem wyjątkowo polimorficznym, toteż w zależności od poglądów poszczególnych systematyków traktowany bywa szeroko lub też rozbijany jest na szereg drobniejszych taksonów. W istocie w ramach tego gatunku dają się wyróżnić dwa wyraźne eksterma morfologiczne odpowiadające *C. ratisbonensis s. str.* i *C. ruthenicus* Fisch. Różnice między nimi są jednakże wyłącznie ilościowe i ograniczają się zasadniczo do formy wzrostu i wielkości poszczególnych organów. *C. ratisbonensis s. str.* charakteryzuje się rozpostartym pokrojem. Jego cienkie gałązki płożą się po ziemi lub są na końcach nieco wzniesione, a cała roślina dorasta przy tym do 50 - 60 cm. Natomiast *C. ruthenicus* odznacza się pokrojem wyraźnie wzniesionym, posiada znacznie grubsze gałązki i dochodzi niekiedy do blisko 2 m wysokości.

W typowych formach taksony te są łatwo rozróżnialne, niemniej w wielu przypadkach rozgraniczenie ich, z uwagi na istnienie licznych form przejściowych, jest zgoła niemożliwe. Z reguły ma to miejsce wówczas, gdy obydwa gatunki rosną w mieszanych populacjach; nierzadko również całe populacje mają charakter wyraźnie pośredni. Przeprowadzone ostatnio badania wykazały, że słuszniejsze jest rozpatrywanie obu taksonów w randze podgatunków (Zieliński, 1973, rękopis).

C. ratisbonensis s. str. jest gatunkiem środkowoeuropejskim. Zasięg jego obejmuje południowo-wschodnią Polskę, wschodnią Czechosłowację, południowo-wschodnie rejony NRF, północną Rumunię, północno-zachodnie Węgry i wschodnią Austrię. Najbardziej południowe, wyspowe stanowiska *C. ratisbonensis* znajdują się w Bułgarii, w Pirinie. Ze względu na niepewne dane z literatury wschodnia granica zasięgu jest dość trudna do ustalenia. W przybliżeniu przyjąć można, iż przebiega ona wzdłuż Dniepru i dochodzi do Morza Czarnego. Najwyższe stanowiska posiada szczodrzeniec rozesłany w Tatrach Słowackich na wysokości 1060 m n. p. m. (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1).

W Polsce *C. ratisbonensis* posiada północno-zachodnią granicę swego zasięgu. Biegnie ona mniej więcej od Wrocławia w kierunku Łodzi i Włocławka, następnie obejmuje Wysoczyznę Dobrzyńską i dochodzi w okolice Ostródy. Stąd granica ciągnie się na wschód w kierunku Białegostoku. Poza zwartym zasięgiem szczodrzeniec rozesłany występuje w okolicach Poznania, w Borach Dolnośląskich i na północ od Głogowa. Rośnie u nas wyłącznie na nizinie i nie przekracza zasadniczo wysokości 500 m n. p. m. Masowo występuje w suchych, świetlistych borach sosnowych, na bezdrzewnych nieużytkach, na skrajach lasów dębowych itp. Najbardziej odpowiadają mu luźne, piaszczyste gleby, natomiast rzadziej spotkać go można na lesach i glebach wapiennych. Uważany jest za gatunek charakterystyczny dla kserotermicznych muraw z rzędu *Festucetalia valesiaca* (Pawłowski, Zarzycki, 1972, Szata roślinna Polski, 1).

Ogólny zasięg *C. ratisbonensis* w Polsce nie był dotychczas opracowany. Punktowe mapki rozmieszczenia tego gatunku w północno-zachodniej części kraju podali: H. Steffen (1924, Feddes, Repert., Beih. 26), Z. Czubiński (1948, Prace Komisji Mat.-Przyr. PTPN, 11, 3), B. Polakowski (1963, Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie, 15, 1) i K. Kępczyński (1965, Szata roślinna Wysoczyzny Dobrzyńskiej).

C. ratisbonensis is an exceptionally polymorphic species, thus depending on the views of individual taxonomists it is either considered as a species in a wide sense or else it is split up into a number of smaller taxa. In fact within the species two distinct morphological extremes can be recognized, corresponding to *C. ratisbonensis s. str.* and *C. ruthenicus* Fisch. However the differences between them are almost exclu-

sively quantitative and are basically restricted to the form of growth and to the size of individual organs. *C. ratisbonensis* s. str. is characterized by prostrate habit. Its thin branches crawl on the ground or are slightly elevated at the tips, the whole plant attaining no more than 50 - 60 cm in height. On the other hand *C. ruthenicus* is characterized by a distinctly erect habit, has much thicker branches and sometimes attains a height of almost 2 meters.

In the typical forms the taxa are easily distinguishable, however in many instances the identification is impossible in view of the occurrence of numerous intermediate forms. This happens as a rule where the two species cohabit an area. Frequently whole populations are intermediate in character. Studies conducted recently have indicated that it would be more appropriate to speak of the taxa at the level of subspecies (Zieliński, 1973, manuscript).

C. ratisbonensis s. str. is a central European species. Its range covers southeastern Poland, eastern Czechoslovakia, southeastern regions of West Germany, northern Rumania, northwestern Hungary and eastern Austria. The most southerly stands of *C. ratisbonensis* are to be found in Bulgaria in the Pirin Mts. In view of the rather uncertain data from the literature the eastern limit of the range is rather difficult to demarcate. Approximately it can be taken that it runs along the Dniepr river and reaches the Black Sea. The most elevated stands of *C. ratisbonensis* are to be found in the Slovak Tatras at 1060 m (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1).

Trough Poland passes the northwestern limit of *C. ratisbonensis* occurrence. It runs more or less from Wrocław towards Łódź and Włocławek, it includes the Dobrzyńska Upland and reaches the vicinity of Ostróda, from which it runs eastwards towards Białystok. Beyond the continuous range of *C. ratisbonensis* it occurs also near Poznań, in the forests of Lower Silesia and north of Głogów. In Poland it grows exclusively in the lowlands and it does not go above 500 m elevation. It occurs abundantly in dry sparse pine forests, on tree-less waste land, on edges of oak woods etc. It grows most commonly on loose sandy soils, while on loess or calcareous soils it is less common. It is considered as a characteristic species for xerothermic swards of the order *Festucetalia valesiacae* (Pawłowski, Zarzycki, 1972, Szata roślinna Polski, 1).

The general range of *C. ratisbonensis* in Poland has not been described so far. Point maps of its distribution in the northwestern part of the country have been given by H. Steffen (1924, Feddes Repert. Beih. 26), Z. Czubiński (1948, Prace Komisji Mat. — Przyr. PTPN, 11, 3), B. Polakowski (1963, Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie, 15, 1) and K. Kępczyński (1965, Szata roślinna Wysoczyzny Dobrzyńskiej).

Исключительно полиморфный вид; поэтому он в зависимости от взглядов разных систематиков или трактуется широко или разбивается на ряд более мелких таксонов. По существу, в рамках этого вида можно выделить две крайние формы, морфологически соответствующие *C. ratisbonensis* s. str. и *C. ruthenicus* Fisch. Различия между ними, однако, носят исключительно количественный характер и ограничиваются в принципе особенностями формы роста и размерами отдельных органов. Для *C. ratisbonensis* s. str. характерен распротёртый гибитус. Его тонкие ветки стелются по земле или слегка поднимаются на своих концах, целое растение не превышает при этом всего 50 - 60 см. В то же время у *C. ruthenicus* гибитус прямостоящий, ветви у него значительно толще и растение достигает 2 м в высоту.

В своих типичных проявлениях эти таксоны легко различаются, но во многих случаях, в связи с наличием многочисленных промежуточных форм, это делается современно невозможным. Как правило, такая ситуация возникает тогда, когда оба вида растут в смешанных популяциях; нередко также популяция носит отчётливо промежуточный характер. Проведенные в последнее время исследования показали, что правильнее всего рассматривать оба таксона как подвиды (Zieliński, 1973, рукопись).

C. ratisbonensis s. str. — средневропейский вид. Его ареал охватывает юго-восточную Польшу, восточную Чехословакию, юго-восточные районы ФРГ, северную Румынию, северо-западную Венгрию и восточную Австрию. Наиболее южное, островное, местонахождение вида расположено в Болгарии (Пирин). В связи с неопределённостью литературных данных провести восточную границу ареала довольно трудно.

В приближении можно принять, что она проходит вдоль Днепра и доходит до Чёрного моря. Самое высокое местонахождение обнаружено в Словацких Татрах — 1060 м над ур.м. (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1).

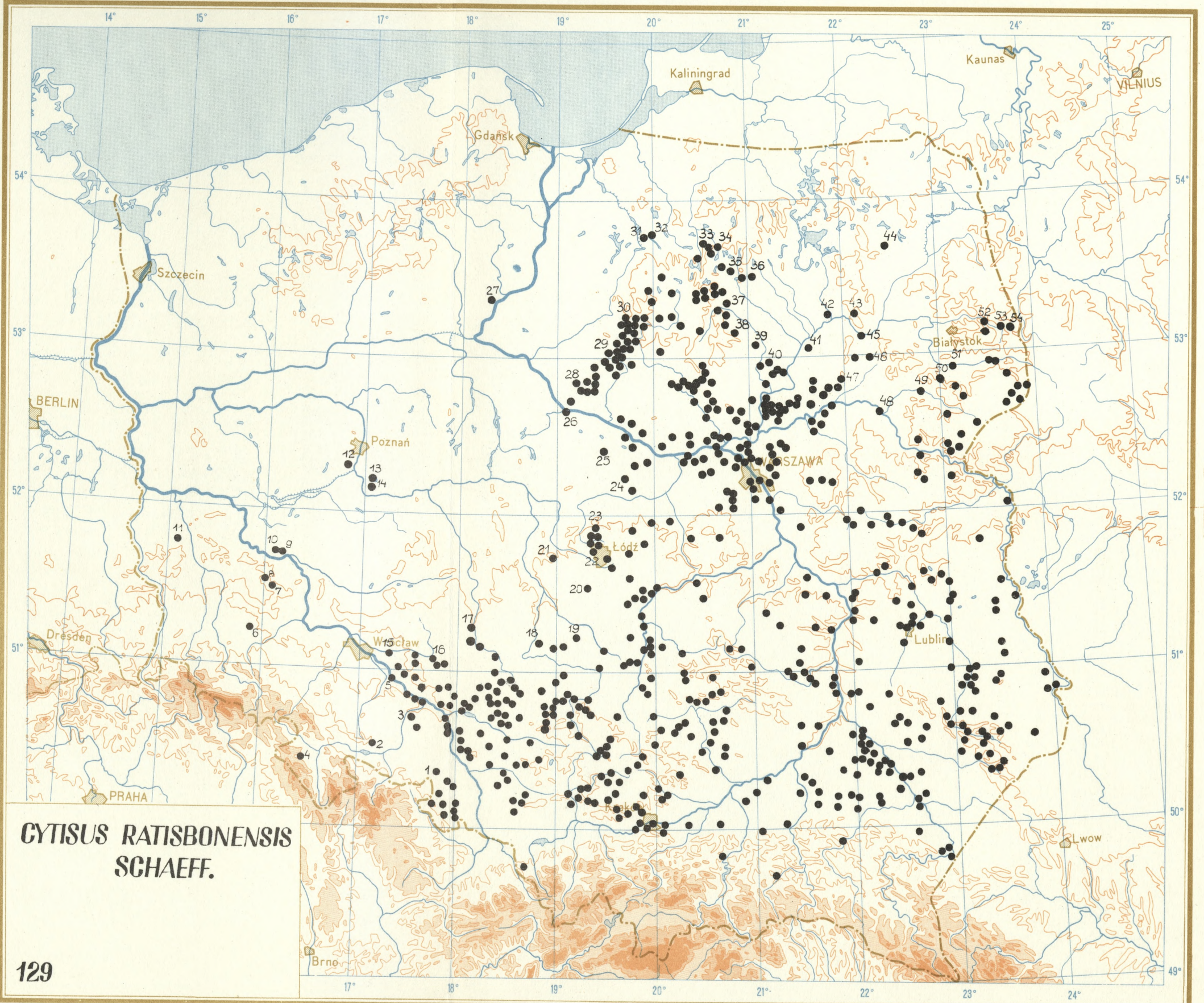
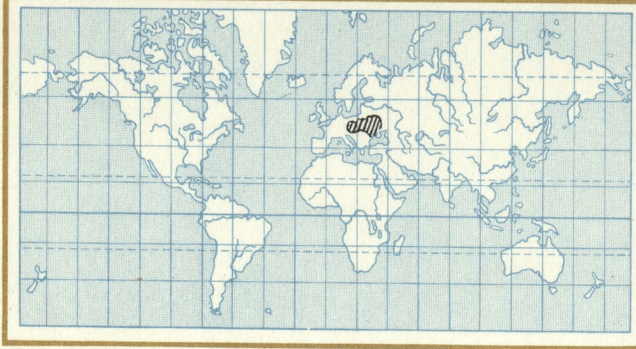
В Польше проходит северо-западная граница ареала. Она идёт, примерно, по линии, направляющейся от Вроцлава к Лодзи и Влоцлавку, далее охватывает Добжинскую возвышенность и доходит до окрестностей Оструды. Оттуда граница тянется на восток в направлении Белостока. За пределами сплошного ареала вид встречается в окрестностях Познани, в Борах Нижнесилезских и на север от Глогова. Растёт он у нас исключительно на низменностях, как правило, не поднимаясь выше 500 м над ур. м. Массово произрастает в сухих светлых сосновых лесах, на безлесных пустошах, на опушках дубрав и т.п. Больше всего ему подходят рыхлые песчанистые почвы, реже этот ракитник встречается на лёссах и известковых почвах. Вид считается характерным для ксеротермичных травостоев отряда *Festucetalia valesiacae* (Pawłowski, Zarzycki, 1972, Szata roślinna Polski, 1).

Общий ареал вида в Польше до сих пор не был обработан. Точечные карта размещения его в северо-западной части страны составлялись несколько раз (Steffen, 1924, Feddes Repert., Beih. 26; Czubiński, 1948, Prace Komisji Mat. — Przyr. PTPN, 11, 3; Polakowski, 1963, Zeszyty Naukowe WSR w Olsztynie, 15, 1; Kępczyński, 1965, Szata roślinna Wysoczyzny Dobrzyńskiej).

STANOWISKA — LOCALITIES — МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ

1. Głogówek (Schube, 1903, Die Verbr. d. Gefässpfl. in Schles.).
2. Koło wsi Lasowice, w lesie sosnowym (Browicz, 1969)!
3. Obok toru kolejowego w Graczech (Serwatka, 1965, Zeszyty Przyr., Opole, 5).
4. Szczytna (Schube l. c.).
5. Oława (Schulz)!
6. Przy drodze pod lasem we wsi Garnczary (Serwatka, 1970, Zeszyty Przyr., Opole, 10).
7. Polkowice, zarośla w północnej części wsi (Fiek, 1881, Fl. v. Schl.).
8. Sieroszowice (Fiek, l. c., Schube, l. c.).
9. Skarpy przydrożne w lesie sosnowym około 1 km na północ od Głogowa (Browicz, Zieliński, 1972)!!
10. U podnóża Góry Królewskiej około 5 km na północny zachód od Głogowa (Browicz, Zieliński, 1972)!!
11. Między miejscowościami Budachów i Jesień (Schmidt, 1901)!
12. Las koło Mosiny (Peil, 1858)!; Jezioro (Szulczewski, 1951, Prace Komisji Biol. PTPN, 12, 6).
13. Lasy w okolicach Błażejewa (Scheller, 1964, Zeszyty Nauk. UAM, Biologia, 5).
14. Przy szosie ze Śremu do Czmonia (Scheller, l. c.).
15. Chrzastowa Mała (Schube, 1904, Fl. v. Schl.).
16. Namysłów (Schube, 1904, l. c.).
17. W borze, w leśnictwie Dobrygość (Ferchmin, 1965, Fragm. Fl. et Geobot. 11, 1).
18. Suche lasy sosnowe i młodniki po północnej stronie drogi Wieluń — Działoszyn, po prawym brzegu Warty w pobliżu Niżankowic Niżnich (Browicz, Kaczmarek, 1966)!
19. Uroczysko Wola Wydrzyna, w leśnictwie Niwa Leśna (Piotrowska, 1965)!
20. Tuszyn, rezerwat „Molenda” (Witkowski, 1948; Wołosiecka, 1948; Gierałtowska, 1963; Majkowska, 1968)!
21. Rezerwat leśny „Jamno” (Szymański, 1961)!
22. Łódź-Zdrowie, suche lasy (Bukowski, 1951)!
23. Lasy sosnowe między Słowikiem i Zgierzem na północny zachód od Łodzi (Browicz, 1967)!
24. Lasek Dobrzeliński (Drymmer, 1890, Pam. Fizjograf., 10, 3).
25. Gostynin, tor kolejowy (Kowalska, 1954, 1959; Smok, 1970)!
26. Okolice Włocławka, Łuba (Szymkiewicz, 1916)!
27. Luszczkowo (Grütter, 1897)!
28. Głodowo, często w widnych suchych lasach sosnowych (Kępczyński, 1964, Fragm. Fl. et Geobot. 10, 4).
29. Skudzawy (Kępczyński, 1967, Zeszyty Nauk. UMK, Toruń, 10).
30. Między Bryńskiem i Buczkowem (Valentin, 1887, Schriften d. physik. ökon. Gesellsch. Königsberg, 28).
31. Las Barcinek koło Piławek (Abromeit, 1908, Jahresbericht d. preuss. bot. Vereins, 49).
32. Las Tabórz (Klingräff, 1881, Schriften d. naturforsch. Gesellschaft Danzig, 5; Preuss, 1883, Schriften d. physik. ökon. Gesellsch. Königsberg., 24; Abromeit, 1898, Fl. v. Ost- u. Westpreussen.).
33. Droga koło Zazdrości (Abromeit, 1898, l. c.).
34. Purda Leśna (Bethke, 1878, Schriften d. physik. ökon. Gesellsch. Königsberg, 20; Abromeit, 1898, l. c.).
35. Na północ od szosy Jedwabno — Zimna Woda (Abromeit, 1898, l. c.).
36. Ruski Bór (Abromeit, 1898, l. c.).
37. Na stokach wzgórz koło Rogu (Herrman, 1905, Schriften d. physik. ökon. Gesellsch. Königsberg, 46).
38. Kompleks lasów sosnowych między Krzynowogą Małą i Mchovem na północny zachód od Przasnysza (Zieliński, 1972)!!
39. Skarpa w lesie dębowo-sosnowym koło wsi Dębiny (Zieliński, 1972)!!
40. Lasy sosnowe koło wsi Krzyżewo, Krzyżewskie Góry 171 m n.p.m. (Zieliński, 1972)!!
41. Czarnowo, rów przy szosie (Gałązka, 1900)!

42. Dębniki (Czerwiński, 1967, *Fragm. Fl. et Geobot.*, 13, 3).
43. Płatnica (Czerwiński, l. c.).
44. Prostki (Abromeit, 1898, l. c.).
45. Lasy mieszane między wsiami Modzele-Wygoda i Podgórze (Zieliński, 1972)!!
46. Koło Zambrowa (Rostański, 1873, *Florae Polon. Prodrromus*).
47. Lasy sosnowe koło wsi Podborze około 3 km na północny wschód od Ostrowi Mazowieckiej (Zieliński, 1972)!!
48. Białobrzegi, na polach piaszczystych (Kamienicki, 1872)!
49. Rudka, na brzegu lasu łąkowego (Sokolowski, 1968)!
50. Kalinówka, bór suchy (Romańczuk, 1970)!
51. Strabla (Czerwiński, l. c.).
52. Brzeg lasu sosnowego przy trasie Białystok — Bobrowniki, między Królowym Mostem i Sołypolem (Zieliński, 1972)!!
53. Południowe zbocze w suchym lesie sosnowym około 1 km na południe od wsi Walify (Zieliński, 1972)!!
54. Suche łaski sosnowe około 1 km na wschód od wsi Grzybowce (Zieliński, 1972)!!

**CYTISUS RATISBONENSIS
SCHAEFF.**

129

